

VALTIONEUVOSTON PERIAATEPÄÄTÖS KANSALLISESTA AINEETTOMIEN OIKEUKSIEN STRATEGIASTA

1. Johdanto

Pääministeri Marinin hallituksen ohjelmassa on asetettu tavoitteeksi, että Suomi kehittyy merkittävästi tutkimus- ja innovaatiotoimintaympäristönä ja että aineettomat ja aineelliset investoinnit lähtevät kasvuun. Yhtenä keinona tähän tavoitteeseen pääsemiseksi hallitusohjelmassa on päätetty laatia kansallinen aineettomien oikeuksien strategia (IPR-strategia), jonka avulla ”aineetonta omaisuutta koskevaa osaamista sekä hallintoa kehitetään ja tehdään nykytilannetta kehittäviä toimenpiteitä”.¹

Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnalla (”TKI”) on keskeinen merkitys Suomen kilpailukyvyllä ja hyvinvoinnille. Hallituksen tavoitteena on nostaa Suomen tutkimus- ja kehittämismenojen osuus nykyisestä 2,7 prosentista 4 prosenttiin bruttokansantuotteesta vuoteen 2030 mennessä. Hallitus on puoliväli- ja kehysriihessä 29.4.2021 linjannut, että yhtenä toimenpiteenä kyseisen tavoitteen toteuttamiseksi luodaan edellytyksiä ja vahvistetaan aineettomien oikeuksien arvon rakentamista yhteistyössä yritysten ja korkeakoulujen teollisten innovaatioiden kaupallistamiseksi ja monistamiseksi teollisessa mittakaavassa kansainvälisille markkinoille.²

Aineettomat oikeudet kannustavat innovaatiotoimintaan ja luovaan työhön sekä edistävät innovaatioiden hyödyntämistä yhteiskunnassa. Ne ovat näin ollen merkittävä osa innovaatiopolitiikkaa, jonka tavoitteena on rakentaa Suomeen olosuhteet, jotka kannustavat yrityksiä rohkeaan innovaatiotoimintaan, uudistumiseen ja kansainväliseen kasvuun. Aineettomat oikeudet ovat myös luovien alojen toiminnan selkäranka ja vaikuttavat keskeisesti kulttuuri- ja taidepolitiikan tavoitteiden toteutumiseen, kuten tekijöiden toimeentulon ja luovien sisältöjen monipuolisen saatavuuden edistämiseen yhteiskunnassa. Aineettomilla oikeuksilla on olennainen yhteys myös datan hyödyntämiseen, joka on nykyisin olennainen osa yritystoimintaa, tutkimusta ja julkishallintoa.

Työ- ja elinkeinoministeriö asetti aineettomien oikeuksien strategian valmistelun tueksi keväällä 2020 ohjausryhmän ja sen toimintaa tukevan projektiryhmän. Ohjausryhmää on vetänyt hallitusammattilainen Kaisa Olkkonen ja käytännön valmistelusta on vastannut työ- ja elinkeinoministeriö yhdessä opetus- ja kulttuuriministeriön ja ulkoministeriön kanssa. Valmistelutyön tueksi laadittiin taustaselvitys³ aineettomien oikeuksien ja niiden käytön nykytilanteesta sekä tulevaisuuden haasteista ja keskeisistä muutostarpeista sekä kuultiin laajasti alan toimijoita ja muita sidosryhmiä. Ohjausryhmä sai valmiiksi ehdotuksensa kansalliseksi aineettomien oikeuksien strategiaksi toukokuussa 2021 ja siitä pyydettiin lausuntoja kesällä 2021.

Tässä periaatepäätöksessä linjataan keskeiset toimenpiteet, joita ministeriöt sitoutuvat toteuttamaan vastuualueillaan vuosina 2022-2030 siinä määrin, kuin se on niiden resurssien puitteissa mahdollista. Rahoitusta vaativat toimenpiteet käsitellään ja niistä päätetään erikseen valtion talousarvion ja julkisen talouden suunnitelman (JTS) laadintaprosesseissa.

¹ Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, s. 99.

² Hallituksen linjaukset puoliväli- ja kehysriihessä, 29.4.2021, s. 45.

³ Aineettomien oikeuksien tilanne Suomessa 2020 - IPR-strategian taustoitus, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:13. Julkaisun pysyvä osoite on <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-089-9>.

2. Terminologia ja käsitteet

Aineettomat oikeudet on perinteisesti jaettu teollis- ja tekijänoikeuksiin. Tässä periaatepäätöksessä käytetään kuitenkin yhdenmukaisempia ja täsmällisempiä termejä ”aineettomat oikeudet” (IP-oikeudet tai IPR, engl. ”intellectual property rights”) ja ”aineeton omaisuus” (IP, engl. ”intellectual property”), jotka kattavat sekä teollisoikeudet että tekijänoikeuden ja sen lähioikeudet. Aineeton omaisuus kattaa lisäksi myös osaamisesta, tietotaidosta tai muusta innovaatiotoiminnasta sekä datasta syntyvän lisäarvon, johon ei suoraan kohdistu aineettomia oikeuksia. Aineetonta omaisuutta koskevista yksinoikeuksista käytetään puolestaan termiä aineettomat oikeudet.

Innovaatio on käsitteenä laaja ja sille on olemassa monta määritelmää. Innovaatio ei ole pelkkä idea tai keksintö, vaan kyse on hyödyllisistä uudennlaisista tuotteista, palveluista, prosesseista tai menetelmistä. Innovaatiot voivat olla esimerkiksi keksintöihin perustuvia kaupallisia sovelluksia tai onnistuneita, toimialaa ja yritystoimintaa uudistavia toimintamalleja. Innovaation erottaa pelkästä hyvästä ideasta juuri onnistunut kaupallinen toteutus. Yritysten, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten yhteistyö jalostaa tiedettä, tietoa ja luovaa osaamista innovaatioiksi ja hyvinvoinniksi. Myös julkisen sektorin palvelut uudistuvat innovaatioilla.

3. Nykytila

Aineettomien oikeuksien järjestelmään kuuluvat muun muassa patentti, tavaramerkki, tekijänoikeus ja sen lähioikeudet, mallioikeudet, maantieteelliset alkuperämerkinnät ja kasvinjalostajan oikeudet sekä liikesalaisuuksien suoja. Aineettomat oikeudet auttavat yrityksiä ja muita toimijoita, kuten korkeakouluja ja tutkimuslaitoksia, hallinnoimaan⁴ ja hyödyntämään kaupallisesti aineetonta omaisuuttaan. Patentit suojaavat teollisia keksintöjä, tavaramerkit tuotteiden ja palveluiden erottumista muista vastaavista tuotteista ja palveluista, mallisuoja muotoilua ja tekijänoikeus kirjallisia ja taiteellisia teoksia.

Suomen aineettomien oikeuksien järjestelmä on toistaiseksi sijoittunut hyvin erilaisissa kansainvälisissä vertailuissa⁵, mikä edesauttaa Suomeen kohdistuvien TKI-investointien houkuttelemisessa. Sijoitus saattaa kuitenkin tulevaisuudessa laskea, jos järjestelmän kehittämiseen ei panosteta. Aineettomien oikeuksien järjestelmä vaikuttaa monella tavalla yhteiskuntaan ja edellyttää eri tavoin yksinoikeuksien ja julkisten intressien tasapainottamista keskenään. Suomen nousu Covid-19-pandemian aiheuttamasta poikkeustilanteesta ja menestyminen globaalissa kilpailussa edellyttää uuden tiedon tuottamista, yhteiskunnallista hyötyä ja arvonlisää tuovia innovaatioita ja keksintöjä sekä uudenlaista korkeaa osaamisen tasoa. Covid-19-kriisi on samalla korostanut sellaisen toimivan aineettomien oikeuksien järjestelmän merkitystä, joka luo vahvoja kannustimia innovaatiotoimintaan ja mahdollistaa aineettomilla oikeuksilla suojattujen innovaatioiden ja keksintöjen sujuvan hyödyntämisen sekä tiedon leviämisen yhteiskunnassa.

Strategian valmistelun tueksi laaditussa taustaselvityksessä tarkasteltiin aineettomien oikeuksien ja niiden käytön nykytilannetta Suomessa. Suomen IPR-järjestelmän katsotaan olevan lähtökohdiltaan

⁴ Hallinnoimisella tarkoitetaan yksinoikeuksien käyttöönottamiseksi tarvittavia toimenpiteitä, kuten rekisteröintiä tai muuta hallinnointia.

⁵ Esimerkiksi [WEF:n vuoden 2019 kilpailukykyvertailussa](#) Suomi sijoittuu parhaimmaksi Aineettoman omaisuuden suojaaminen -mittarilla, joka kuvastaa asiantuntijoiden näkemyksiä siitä, miten hyvin ko. maassa aineeton omaisuus on suojattu.

varsin toimiva ja kilpailukykyinen myös taustaselvityksen mukaan. Erityisesti ministeriöiden resursointiin ja työnjakoon sekä IPR-lainsäädännön puutteisiin kohdistuu kuitenkin runsaasti kritiikkiä. Myös koulutusjärjestelmän tilaan ja yleiseen tietoisuuteen sekä pienten ja keskisuurten yritysten (”pk-yritykset”) osaamisen tilaan suhtaudutaan taustaselvityksen mukaan enemmän kriittisesti kuin myönteisesti, vaikka yritysten IPR-osaamisen tasossa onkin tapahtunut positiivista kehitystä viimeisen kymmenen vuoden aikana. Aineettomien oikeuksien huomioimisessa ja IPR-osaamisessa on kuitenkin vielä paljon kehitettävää erityisesti pk-yrityskentässä sekä tutkimusorganisaatioissa. Taustaselvityksen mukaan tärkeimmät tekijät, jotka ovat heikentäneet yritysten mahdollisuuksia tai halukkuutta hallinnoida ja hyödyntää aineetonta omaisuuttaan, ovat oikeuksien valvomisen tai puolustamisen edellyttämät kustannukset sekä puutteellinen IPR-osaaminen.

Taustaselvityksen perusteella erityisesti **pk-yritysten tietoisuus aineettomista oikeuksista ja niiden soveltuvuudesta on keskimäärin melko vähäistä, vaikka se onkin parantunut viimeisen kymmenen vuoden aikana.** IPR-osaamista on tarpeen lisätä myös julkisen sektorin toimijoiden keskuudessa. Aineettomien oikeuksien koulutustarjonta on taustaselvityksen mukaan edelleen melko pirstaleista. Kurseja on tarjolla kaikissa yliopistoissa ja lähes kaikissa ammattikorkeakouluissa, mutta suurin osa kursseista on valinnaisia. Taustaselvityksen mukaan aineettomien oikeuksien nykyistä laajempi huomioiminen osana tutkintoon johtavaa koulutusta on pitkällä aikavälillä todennäköisesti paras keino IPR-tietoisuuden lisäämiseksi.

Yhteiskunnan kannalta optimaalinen IPR-lainsäädäntö tasapainoilee innovaatiokannustimien luonnin ja innovaatioiden hyödyntämisen mahdollisimman pienen rajoittamisen välillä. Taustaselvityksen mukaan IPR-lainsäädännön merkittävänä haasteena voidaan pitää sitä, että lainsäädännön tulisi olla riittävän täsmällistä, jotta toiminnanharjoittajien on mahdollista ymmärtää yksiselitteisesti toimintavapauksiensa rajat, mutta toisaalta riittävän yleisluontoista, jotta lainsäädäntö soveltuisi joustavasti myös esimerkiksi uusiin muuttuviin liiketoiminta- ja teknologiamalleihin. **Moni keskeinen IPR-laki, kuten patenttilaki, on tällä hetkellä vanhentunut eikä vallitsevan oikeustilan selvittämisen katsota olevan mahdollista lainsäädännön perusteella.** Taustaselvityksen yhteydessä toteutettujen kyselytutkimusten perusteella patenttilainsäädännön uudistamista pidetään tärkeimpänä (43,75 % vastaajista). Seuraavaksi tärkeimpiä ovat hyödyllisyysmallilainsäädännön (33,75 %) ja **sopimatonta menettelyä elinkeinotoiminnassa koskevan lainsäädännön** (27,5 %) uudistaminen.

IPR-riita-asioiden tuomioistuinkäsittely keskitettiin markkinaoikeuteen vuonna 2013. Toimenpide sisältyi vuoden 2009 IPR-strategiaan ja sen tavoitteena oli parantaa tuomioistuinkäsittelyn laatua, nopeuttaa käsittelyä sekä mahdollistaa oikeussuojan hakeminen yhden luukun -periaatteen mukaisesti. Taustaselvityksen mukaan markkinaoikeuden erityisasiantuntemusta IPR-asioissa pidetäänkin hyvänä ja annettuja ratkaisuja laadukkaina. Markkinaoikeuden käsittelyajat eivät kuitenkaan ole lyhentyneet eikä keskittämismallin asetettujen tavoitteiden katsota tältä osin toteutuneen. Markkinaoikeuteen saapuneiden IPR-asioiden määrä on laskenut merkittävästi vuosina 2013-2019. Taustaselvityksen mukaan vuoden 2016 alussa voimaan tulleiden **oikeudenkäyntimaksujen korotusten on nähty vaikuttavan haitallisesti** IPR-asioiden käsittelyn määrään ja asianomistajien tosiasiallisiin mahdollisuuksiin saattaa asioita markkinaoikeuden ratkaistavaksi.

Suomalaisissa tutkimusorganisaatioissa (yliopistot, ammattikorkeakoulut ja tutkimuslaitokset) on merkittävä määrä tutkimustoimintaa, jossa syntyy aineetonta omaisuutta. Taustaselvityksen mukaan aineettomien oikeuksien hyödyntämistä tutkimusorganisaatioissa vaikeuttavat muun muassa tutkijoiden vähäinen tietoisuus tutkimusorganisaatioiden sisäisistä IPR-prosesseista sekä tutkijoiden puutteellinen motivaatio tutkimustulosten kaupallistamiseen. Tutkimusorganisaatioille asetetut tulosta-

voitteet eivät myöskään painota kaupallistamista varsinkaan yliopistoissa, vaan yliopistot kannustavat tutkijoita keskittymään julkaisujen tuottamiseen, joka tuo perusrahoitusta.⁶ Vuonna 2007 voimaan tullut korkeakoulukeksintölaki⁷ nähdään niin ikään keskeiseksi pullonkaulaksi tutkimuksesta syntyvän aineettoman omaisuuden kaupallisessa hyödyntämisessä.⁸

Korkeakoulukeksintöjen sääntely on tasapainoilua tieteen vapauden ja tutkimuksen kaupallistamisen välillä. Korkeakoulukeksintölain mukaan korkeakouluissa (yliopistot ja ammattikorkeakoulut) tehtävä tutkimus jaotellaan perusrahoituksella toteutettavaan avoimeen tutkimukseen ja ulkopuolisella rahoituksella toteutettavaan sopimustutkimukseen. Avoimella tutkimuksella tarkoitetaan yliopistoissa perinteisesti harjoitettavaa ns. vapaata tutkimusta. Sen taustalla on pyrkimys mahdollisimman avoimesti tutkimustuloksia julkistamaan, tieteen harjoittamiseksi tehtävään tutkimukseen. Sopimustutkimus puolestaan vastaa enemmän työsuhteessa tehtyjä keksintöjä.⁹ Oikeuksien siirtyminen keksintöön riippuu siitä, syntykö keksintö avoimessa tutkimuksessa vai sopimustutkimuksessa. Avoimessa tutkimuksessa oikeudet säilyvät ensisijaisesti keksijällä, sopimustutkimuksessa ne siirtyvät korkeakoululle. Kategorinen jako avoimeen- ja sopimustutkimukseen on luonut käytännössä monimutkaisia ja tulkinnanvaraisia tilanteita, sillä keksinnöt syntyvät usein eri rahoitusmalleilla toteutetuissa tutkimusprojekteissa, joihin sisältyy sekä avointa tutkimusta että sopimustutkimusta. Epäselvyydet hidastavat keksintöjen kaupallistamista. Tieteen ja tutkimuksen vapauden ja riippumattomuuden turvaaminen sen sijaan puoltaa nykyistä jakoa avoimeen- ja sopimustutkimukseen.

Taustaselvityksessä käy ilmi, että luovilla aloilla tekijänoikeusdataa käytetään hyvin eri tavoin. Haasteena ovat ennen kaikkea tekijänoikeusdatan sirpaleisuus, luovien alojen väliset erot metadatan¹⁰ käytössä, lisensointitavoissa, yhteisen järjestelmän kehittämisen puuttuvat kannustimet ja aiheen monimutkainen yhteen linkittyminen muun sääntelyn, kuten henkilötietolainsäädännön kanssa.

Datan uudelleenkäyttöön ja tekoälyyn pohjautuvien uusien teknologioiden kehittäminen on Suomen kilpailukyvyyn kannalta keskeistä. Vaikka Suomi on edelläkävijä korkeaa data- ja digiosaamista vaativilla aloilla, kuten pelialalla, jopa 72 prosenttia pk-yrityksistä kokee, että henkilöstön digiosaamisessa on liiketoimintaa vaikeuttavia puutteita¹¹. Digitaalista uudistumista koskevassa vertailussa Suomi ei myöskään sijoitu aivan kärkeen, vaan sijoitus on jopa laskenut viime vuosina, vaikka digitaalisen siirtymän kehitysvaiheessa onkin merkittäviä toimialakohtaisia ja alueellisia eroja. Julkisella sektorilla onkin tärkeä rooli mahdollistaa ja vauhdittaa digi-investointeja ja liiketoimintaekosysteemien monipuolistumista sekä kasvun skaalautumista. Uusien liiketoimintamallien, kuten alusta-, data- ja kiertotalouden yleistymisen tarjoaa ainutlaatuisen tilaisuuden nykyaikaistaa strategista lähestymistapaa aineettoman omaisuuden järjestelmän kehittämiseksi.

⁶ Taustaselvitys, s. 14-16.

⁷ Laki oikeudesta korkeakouluissa tehtäviin keksintöihin (369/2006).

⁸ Taustaselvitys, s. 17 ja 179.

⁹ HE 259/2004, s. 14.

¹⁰ Metadatalta tarkoitetaan koneluettavaa tietoa jostakin muusta tiedosta. Tekijänoikeusjärjestelmässä metadatan avulla tunnistetaan suojattu sisältö ja sen oikeudenhaltijat, ja voidaan kuvata esimerkiksi sisältöä koskevat käyttöehdot ja suojan voimassaoloaika.

¹¹ Pk-yritysbarometri, kevät 2021. Suomen Yrittäjät, Finnvera ja työ- ja elinkeinoministeriö tekevät kaksi kertaa vuodessa Pk-yritysbarometrin, joka kuvaa pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa ja taloudellista toimintaympäristöä.

3.1 EU-yhteistyö (ml. komission IP-toimintasuunnitelma)

Euroopan komissio julkaisi 25.11.2020 uuden IP-toimintasuunnitelmansa¹², jonka tavoitteena on maksimoida kannustimet EU:n innovointipotentiaalin hyödyntämiseksi, jotta EU:n yritykset saadaan polulle kohti taloudellista elpymistä ja Euroopan globaalia ympäristö- ja digijohtajuutta. Aineettoman omaisuuden eri ilmenemismuodot ovat komission mukaan nykypäivän talouden kulmakiviä. Kahden viime vuosikymmenen aikana aineettomaan omaisuuteen vuosittain tehtyjen investointien määrä EU:ssa on kasvanut 87 prosenttia, kun taas yritysten ”aineelliset” investoinnit ovat kasvaneet vain 30 prosenttia.

Vaikka aineettoman omaisuuden sisämarkkinoiden luomisessa on viime vuosina edistytty merkittävästi, on olemassa vielä monia puutteita ja heikkouksia liittyen siihen, miten EU:n yritykset suojaavat ja hyödyntävät aineetonta omaisuuttaan. **EU:n IP-järjestelmän haasteina toimintasuunnitelmassa nostetaan esiin järjestelmän hajanaisuus ja siinä käytettävien menettelyjen monimutkaisuus ja kalleus sekä se, että erityisesti pk-yritykset ja tutkijat eivät hyödynnä täysmääräisesti IPR-suojan tarjoamia mahdollisuuksia.** Haasteina nähdään myös IPR-loukkausten määrä ja epäreilu peli globaalilla tasolla, kuten alustatalouden isojen toimijoiden toimintamallit. Covid-19-kriisi on lisäksi nostanut esiin terveydenhuollon kannalta kriittisten innovaatioiden ja teknologioiden merkityksen erityisesti terveydenhuollossa ja EU:n olisi edelleen kehitettävä keinoja, joilla se voi tuoda tällaisia innovaatioita ja teknologioita saataville silloin kun niitä tarvitaan ja niin, että aineettomien oikeuksien haltijat saavat oikeudenmukaisen tuoton investoinneilleen.

Toimintasuunnitelmassa yksilöidään viisi keskeistä aluetta, joilla komissio aikoo ryhtyä toimenpiteisiin EU:n IP-järjestelmän parantamiseksi. **Näitä ovat aineettoman omaisuuden parempi suoja, aineettoman omaisuuden tehokkaan hyödyntämisen ja käyttöönoton edistäminen (etenkin pk-yrityksissä), IPR-suojan alaisen omaisuuden helpompi käyttö ja jakaminen, IPR-loukkausten torjunta sekä reilun pelin periaatteet globaalilla tasolla.** Komissio kehottaa jäsenvaltioita kehittämään omia aineettomien oikeuksien strategioitaan toimintasuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden suuntaisesti sekä suojaamaan ja valvomaan aineettomia oikeuksia entistä paremmin jäsenvaltioiden omissa talouden elpymiseen tähtäävissä pyrkimyksissä.

Komission IP-toimintasuunnitelma on osa EU:n digitaalistrategiaa¹³, jolla pyritään kohti kaikkia kansalaisia hyödyttävää digitalisaatiota. Sen kunnianhimoinen tavoite on muodostaa EU:sta kannustava toimintaympäristö uusien teknologioiden ja tekoälyn kehittämiselle. Euroopan datastrategiassa todetaan, että EU tarvitsee vakaat puitteet, joissa yritykset voivat luoda, käyttää, jakaa ja hyödyntää dataa. EU:n sisämarkkinoilla toimivien yritysten olisi myös hyödynnettävä paremmin tekoälyn ja lohkoketjuratkaisujen kaltaisten uusien teknologioiden potentiaalia IP-järjestelmien toimivuuden parantamiseksi. Uudet teknologiat voivat auttaa suojaamaan aineetonta omaisuutta, parantamaan transaktioiden läpinäkyvyyttä, kuten korvausten oikeaa kohdentumista, kun tekijänoikeudella suojattu sisältö ja sen oikeudenhaltijat voidaan luotettavasti tunnistaa. Toimiva tekijänoikeusinfrastruktuuri voisi tehostaa myös väärennösten ja piratismien torjuntaa.¹⁴

¹² Komission tiedonanto (COM(2020) 760 final) ”Kaikki irti EU:n innovointipotentiaalista Teollis- ja tekijänoikeuksia koskeva toimintasuunnitelma EU:n elpymisen ja palautumiskyvyn tueksi”.

¹³ Komission tiedonanto ”Euroopan datastrategia”, COM(2020) 66 final, 19.2.2020.

¹⁴ IP-toimintasuunnitelmassa viitataan Suomen EU-puheenjohtajuuskauden tulokset kokoavaan Neuvoston asiakirjaan 15016/19 ”Developing the Copyright Infrastructure - Stocktaking of work and progress under the Finnish Presidency”.

Komissio on jo usean vuoden ajan pyrkinyt edistämään EU:n datataloutta. Helmikuussa 2020 se ilmoitti suunnitelmistaan antaa EU:n datasäädös osana EU:n datastrategiaa ja kesäkuussa 2021 komissio käynnisti julkisen kuulemisen datasäädöksen mahdollisesta sisällöstä. Suomi on sitoutunut vahvasti komission tavoitteisiin lisätä EU-tasolla erityisesti yhteiskunnan toimivuuden kannalta merkityksellisen datan jakamista ja hyödyntämistä sekä edistämään yritysten välistä datan jakamista huomioiden muun muassa liikesalaisuuksien suojan.¹⁵ Vaikka erilaisen datan jakaminen käy monilla toimialoilla entistä tärkeämmäksi, **IPR-järjestelmän vaikutukset datan jakamiseen edellyttävät vielä selvennystä. Erityisesti tämä koskee tietokantadirektiivin ja liikesalaisuusdirektiivin mukaisen suojan vaikutuksia koneellisesti tuotetun datan ja esineiden internetin myötä syntyvän datan jakamisen ja kaupan helpottamiseksi.** Komission IP-toimintasuunnitelmassa todetaan, että datan innovatiivinen uudelleenkäyttö varsinkin tekoälyn kehittämisessä on keskeinen kilpailutekijä EU:lle suhteessa Yhdysvaltoihin ja Kiinaan.¹⁶

3.2 Kansainvälinen yhteistyö

Kansainvälisesti aineettomien oikeuksien toimintakenttää määrittävät Maailman kauppajärjestö WTO:n TRIPS-sopimus, Maailman henkisen omaisuuden järjestö WIPO:n sopimukset sekä EU:n kauppakumppaniensa kanssa tekemät sopimukset, jotka sisältävät määräyksiä aineettomista oikeuksista. Viime mainittuja EU:lla on lähes kahdeksankymmenen kauppakumppanin kanssa. Monenvälisten sääntöjen kehittämisessä WTO:ssa ei ole viime vuosina tapahtunut merkittävää edistystä, eikä sitä ole todennäköisesti odotettavissa lähivuosinakaan kuin korkeintaan teemakohtaisesti (vrt. keskustelu TRIPS-erivapaudesta koronarokotteisiin liittyen). Komission IP-toimintasuunnitelmassa ei ole yksilöity mitään varsinaista WTO:hon liittyvää tavoitetta.

WIPO:n rooli kansainvälisen IPR-järjestelmän dynaamisena kehittäjäorganisaationa on kuluneen vuosikymmenen aikana pienentynyt. Kuten kauppapolitiikassa laajemminkin, poliittiset jännitteet vaikuttavat nykyisin merkittävästi myös WIPO:ssa käytäviin monenvälisiin sopimusneuvotteluihin. Tästä huolimatta WIPO:ssa on mahdollista saavuttaa edistystä joidenkin sopimusten osalta. Suomen yleisenä tavoitteena WIPO:ssa on IPR-sääntelyn harmonisointi monenvälisillä sopimuksilla.

EU on pyrkinyt sisällyttämään aineettomia oikeuksia koskevan luvun kaikkiin kolmansien maiden kanssa tekemiinsä kauppasopimuksiin. EU tavoittelee kauppasopimuksissaan TRIPS-sopimusta pidemmälle meneviä sitoumuksia, jotka pohjautuvat EU-lainsäädäntöön (esim. maantieteellisten merkintöjen lisäsuoja). Nämä sitoumukset koskevat laaja-alaisesti eri aineettomia oikeuksia ja niiden täytäntöönpanoa. Velvoitteita muokataan tarvittaessa sopimuskumppanin kehitysasteen mukaan. Kahdenvälisten sitoumusten kehittäminen edellyttää myös, että EU-tason lainsäädäntö on ajanmukaista.

Kolmansissa maissa tapahtuvia aineettomien oikeuksien loukkauksia vastaan, kuten tuotevääreännökset ja tekijänoikeuksia loukkaavat tuotteet, toimitaan ensi sijassa EU-tason yhteistyössä lainvalvontaviranomaisten toimesta ja näiden resurssien puitteissa. **EU julkaisee vuosittain raporteja kolmansien maiden aineettomien oikeuksien suojasta ja suojan täytäntöönpanosta.** Komissio myös monitoroi aineettomien oikeuksien suojan tilannetta maissa, joiden kanssa EU:lla on voimassa oleva kauppasopimus. **Aineettomien oikeuksien suojaan ja täytäntöönpanoon liittyviä haasteita on ollut laajasti useissa maissa jo vuosia ja jopa vuosikymmeniä, mikä osoittaa, että varsinkin osaan niistä on vaikea**

¹⁵ Ennakkovaikuttaminen: Euroopan unionin datasäädös, perusmuistio LVM2021-00237, 2.7.2021, s. 3.

¹⁶ Vaikka 26 prosenttia tekoälyä käsittelevistä korkean lisäarvon tutkimusjulkaisuista tulee Euroopasta, vain neljä kolmestakymmenestä (13 %) eniten tekoälypatenteja hakeneesta henkilöstä ja 7 prosenttia maailmanlaajuisesti tekoälypatentointiin liittyvistä yrityksistä on eurooppalaisia.

löytää toimivia ratkaisuja. Uusi EU:n Afrikka-strategia¹⁷ pyrkii vuoropuhelua käyttämällä saavuttamaan edistystä länsimaisista lähtökohdista luodun IP-järjestelmän täytäntöönpanoon.

Aineettomien oikeuksien suojasta ja sen tasosta sekä yksinoikeuden ja julkisen hyödyn oikeasta suhteesta käydään keskustelua globaalisti. Taustalla vaikuttavat esimerkiksi aineettomien oikeuksien sääntelyä kohtaan esitetty yhteiskunnallinen kritiikki, joka on Covid-19-pandemian seurauksena voimistunut, sekä alustatalouden isojen toimijoiden erityisesti liiketaloudelliset tavoitteet. Essentiaalipatenttien¹⁸ lisensiointiehtoihin kohdistuu niin ikään painetta niin EU:ssa kuin kansainvälisesti.

4 Kehityssuunnat (trendit)

Tulevaisuudessa aineettomien oikeuksien merkitykseen vaikuttaa ainakin neljä keskeistä kehityssuuntaa: *digitalisaation seuraava evoluutio, oikeuksien politisoituminen ja kollisioiden lisääntyminen, muutoksen nopeus ja oikeudenalojen lähentyminen* sekä *aineettomien oikeuksien rooli globaalissa kilpailukyvyssä rakentajana ja ylläpitäjänä*. Myös *vastuullisuus*¹⁹ on trendi, jota yhä useampi luovilla ja innovatiivisilla aloilla toimiva yritys pitää tärkeänä.

Digitalisaatio etenee kiihtyvällä vauhdilla ja sen keskiössä ovat *datatalous, alustatalous ja tekoäly*. Datan ja dataa hyödyntävien ekosysteemien sekä tekoälyn ja alustatalouden rooli ja merkitys kasvavat nopeasti kaikessa liiketoiminnassa. Dataa hyödynnetään erityisesti yhdistelemällä dataa eri lähteistä ja datan jakamisen rooli kasvaa nopeasti. Datan merkitys tuotannon tekijänä ja siten sen rooli liiketoiminnan arvonnäytössä tulee olemaan erittäin merkittävää. Avoimen datan hyödyntäminen ja sen yhdistely muihin tietovarantoihin tulee kasvamaan. Sisällön luomisessa otetaan käyttöön uusia toimintatapoja, kuten tekoälyteknologiaa. Uusia teoksia ja keksintöjä luodaan tekoälyn avulla, mutta tekoälyn itsenäisesti luomat keksinnöt ovat toistaiseksi kaukaista tulevaisuutta. IPR-järjestelmässä on kuitenkin varauduttava tekoälyn mukanaan tuomaan muutokseen.

Oikeuksien politisoituminen ja kollisioiden lisääntyminen näkyvät siinä, että merkittävät globaalit kauppapolitiikan toimijat ottavat enenevässä määrin aineettomat oikeudet huomioon myös kauppapoliittisissa linjanvedoissaan. Covid-19-pandemian aiheuttaman protektionismin lisääntyminen vaikuttaa myös kansallisiin aineettoman omaisuuden strategioihin jatkuvan kilpailukykytaistelun lisäksi. IPR-loukkaukset ovat digitaalisessa toimintaympäristössä edelleen kasvussa, mikä ilmenee lisääntyneinä oikeusriitoina. Digitalisaation myötä IPR-loukkauksilla on globaali luonne, mikä on haaste erityisesti paikallisille ja maakohtaisille IPR-järjestelmille. Globaali alustatalous jatkaa voittokulkuaan ja levittäytyy uusille alueille. Teknologia-yhtiöiden yhdistyminen ja fuusioituminen isommiksi yritysiksi johtaa aineettomien oikeuksien kasautumiseen harvoille isoille globaaleille toimijoille.

Muutoksen nopeus ja oikeudenalojen lähentyminen aiheuttavat painetta lainsäädännön joustavuudelle. Erityisesti teknologian kehitys on hyvin nopeaa ja uusia liiketoimintamalleja syntyy kiihtyvällä tahdilla. Myös eri oikeudenalojen lähentyminen (konvergenssi) lisääntyy. IPR-lainsäädäntö ja muut oikeudenalat, kuten kilpailuoikeus, valtiosääntöoikeus, perus- ja ihmisoikeudet sekä investointien suoja koskeva lainsäädäntö, kohtaavat yhä useammin. Datan roolin kasvamisen myötä uusimpana

¹⁷ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/690516/EPRS_ATAG\(2021\)690516_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/690516/EPRS_ATAG(2021)690516_EN.pdf)

¹⁸ Essentiaalipatentilla tarkoitetaan patenttia, joka suojaa jonkin teknisen standardin kannalta olennaista teknologiaa.

¹⁹ Organisaatioiden vastuullisuus on laaja käsite lähtien hyvästä hallinnosta henkilöstön hyvinvointiin ja kyberturvallisuuteen. IP-toimialoilla se käsittää mm. oikeuksien hallinnan avoimuuden ja luotettavuuden lisäämistä suhteessa asiakkaisiin ja yhteiskuntaan. Yritysten vastuullisuutta pyritään edistämään myös EU-komission tiedonannossa: <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12548-Sustainable-corporate-governance>

konvergenssin alueena voidaan pitää tietosuojalainsäädännön ja tekijänoikeuslainsäädännön lähentymistä.²⁰ Nopean ja toimialarajat ylittävän yhteistyön mahdollistamiseksi lainsäädännön on oltava mahdollisimman yleistajuista, teknologianeutraalia ja joustavaa ja sen on pystyttävä vastaamaan jatkuvasti muuttuvan toimintaympäristön luomiin haasteisiin. Kansallisen lainsäädännön on myös luotava edellytykset yritysten menestymiselle ja arvonluonnille omassa kotimaassaan.

Aineettomilla oikeuksilla on rooli globaalien kilpailukykyyn rakentajana ja ylläpitäjänä. Valtiot, jotka kykenevät määrittämään liiketoiminta-alueita, joilla niillä on vahvaa osaamista, pystyvät käyttämään kyseistä osaamista entistä vahvemman globaalien kilpailuaseman rakentamiseksi elinkeinoelämälle, ja sitä kautta talouskasvunsa tukemiseksi. Tällaisia alueita voivat olla esimerkiksi ympäristö, kiertotalous ja kvanttiteknologia. Suomi on myös edelläkävijä datatalouden ja erityisesti henkilötiedon hallintaan ja uudelleenkäyttöön perustuvien mydata-palveluiden luomisessa. Innovaatiot, jotka edistävät näitä liiketoiminta-alueita, luovat elinkeinoelämälle kestävästä kilpailukykyä globaalissa kilpailussa.

5 Tavoitetila 2030

Strategian visiona on, että Suomessa on vuonna 2030 tehokkaasti innovaatiotoimintaa ja luovaa työtä tukeva IPR-toimintaympäristö, joka kasvattaa taloudellista hyvinvointia ja kilpailukykyä siten, että perusoikeuksien toteutuminen ja eri yhteiskunnalliset intressit otetaan monipuolisesti huomioon.

Vision saavuttamista tukevat seuraavat osatavoitteet: *suomalaisilla toimijoilla on vahva IPR-osaaminen, Suomessa luodaan ja kaupallistetaan maailmanluokan innovaatioita, aineeton omaisuus on kiinteä osa poliittista päätöksentekoa, Suomessa on toimiva ja kilpailukykyinen IPR-järjestelmä ja Suomi edistää IPR-järjestelmän ja sääntelyn kehittämistä EU:ssa ja kansainvälisesti.*

5.1 Suomalaisilla toimijoilla on vahva IPR-osaaminen

IPR-osaaminen on vahvistunut Suomessa. IP-oikeuksia koskevaa **koulutustarjontaa on lisätty** nykyisestä ja IP-oikeudet ovat kiinteä osa suomalaista koulutuskokonaisuutta.

Merkittävällä osalla suomalaisista yrityksistä on **IPR-strategia** ja siihen sisältyvä aineettomia oikeuksia (ml. tekijänoikeuksia) koskevan datan hallintastrategia. **Yrityksiä tuetaan IPR-strategioiden laati-**
misessa ja pk-yrityksille tarjotaan kunkin tarpeita vastaavaa IPR-neuvontaa.

Suomalaiset **pk-yritykset hallinnoivat ja hyödyntävät aktiivisesti IP-oikeuksiaan.** Suomalaiset yritykset käyttävät IP-oikeuksia hyödyntäen niiden koko potentiaalinen kilpailukykynsä parantamiseksi EU:n sisämarkkinoilla ja kansainvälisesti. IP-oikeudet valtion omistamissa yrityksissä ovat hallinnassa, ja julkisia hankintoja sekä yksityisen ja julkisen sektorin kumppanuuksia koskevissa sopimuksissa IP-oikeuksista sovitaan läpinäkyvästi ja yhdenmukaisesti julkisen ja yksityisen sektorin relevantit intressit, kuten avoimen tiedon ja tieteen periaatteet, huomioiden.

²⁰ Perinteisesti nämä oikeudenalat on pidetty erillään eikä esimerkiksi valokuvassa esiintyvälle henkilölle yleensä synny tekijänoikeuksia. Kollisioita voi syntyä, kun esimerkiksi artistin ääntä tai eleitä käytetään digitaalisen avatarin esityksessä virtuaalimaailmassa ilman kyseisen henkilön lupaa. <https://happymag.tv/warner-music-group-invests-in-wave/>

5.2 Suomessa luodaan ja kaupallistetaan maailmanluokan innovaatioita

Suomalaisissa tutkimuslaitoksissa ja korkeakouluissa on merkittävä määrä tutkimustoimintaa, jossa syntyy aineetonta omaisuutta ja jonka aktiiviseen kaupallistamiseen tarvittavien aineettomien oikeuksien hallinnoimisesta ja hyödyntämisestä²¹ on osaamista ja hyviä toimintamalleja. Tällaista tutkimustoimintaa on monilla perinteisillä tieteen- ja tutkimuksen aloilla sekä kehittyvillä teknologia-alueilla, kuten esineiden internetiin (eng. ”Internet of Things” eli IoT), robotisaatioon ja tekoälyyn liittyvien teknologioiden alueilla.

Suomessa syntyy luovilla aloilla merkittävää lisäarvoa aineettoman omaisuuden hallinnoimisesta ja hyödyntämisestä kotimaassa ja kansainvälisillä markkinoilla. Luovien alojen toimijat tunnistavat aineettoman omaisuuden, jolla on kaupallista hyödyntämispotentiaalia, sekä tämän hyödyntämiseen liittyvät mekanismit.

Suomalaisessa toimintaympäristössä yritykset ymmärtävät, että lisäarvo ei synny aineettomien oikeuksien lisensoinnista yksinään, vaan IPR:n päälle rakennetun muun liiketoiminnan luomasta lisäarvosta ja kasvusta, minkä lisäksi palvelumuotoilulla ja asiakaslähtöisyydellä on keskeinen asema. Suomalainen toimintaympäristö edistää yhteistyötä, avointa innovointia ja eri vertikaalien, kuten eri tuotantoportaiden ja/tai kilpailijoiden lähentymistä innovaatioiden ja vastavuoroisten hyötyjen lisäämiseksi. Suomalaiset toimijat ovat mukana luomassa globaaleja standardeja uusilla teknologia-alueilla.

5.3 Aineeton omaisuus on kiinteä osa poliittista päätöksentekoa

Suomen IPR-strategialla on vahva yhteys kaikkiin relevantteihin kansallisiin strategioihin. IP-oikeuksia ei nähdä eikä käsitellä ensisijaisesti lainsäädännöllisenä järjestelmänä, vaan **keinona saavuttaa merkittäviä hyötyjä aineettomasta omaisuudesta**. Datan hyödyntäminen on keskiössä neljännessä teollisessa vallankumouksessa ja yritykset ymmärtävät datan mahdollisuudet yrityksen strategisena aineettomana omaisuutena.

Suomessa **on saatavilla taloustieteellisen tutkimuksen näkökulmasta tarvittavat tietoaineistot** aineettomien oikeuksien arvon määrittelyyn niin kansallisessa kuin kansainvälisessä toimintakentässä ja aineettomien oikeuksien sekä aineettoman omaisuuden arvo liiketoiminnassa ymmärretään laajasti.

Datan hallinnoinnista ja jakamisesta saatavien hyötyjen koko potentiaali on varmistettu kohdenne- tuilla lainmuutoksilla. Datan käyttö koneoppimiseen on varmistettu datanvälityspalveluiden toimesta myös silloin, kun datan käyttöön liittyy kolmansien IP-oikeuksia. Lainmuutoksilla on varmistettu mm. pääsy koneen luomaan dataan tasapuolisesti myös henkilötiedon suojan perusteella datan hallinnoimiseen oikeutetuille henkilöille. Tiedon hallinnoimiseen ovat oikeutettuja paitsi datan tuottajat ja haltijat myös tekijät, silloin kun esim. aineettoman oikeuden mukaisten korvausten maksaminen tekijälle ja lähioikeuden haltijalle riippuu pääsystä teosten käyttöä koskevaan dataan.

5.4 Suomessa on toimiva ja kilpailukykyinen IPR-järjestelmä

Suomessa toimivia innovaatioekosysteemejä tukee toimiva aineettomien oikeuksien järjestelmä (IPR-järjestelmä), joka huomioi yksityisen ja julkisen sektorin sekä datatalouden tarpeet. **IPR-järjestelmä on käyttäjälähtöinen²² ja selkeä erityisesti kasvu- ja pk-yritysten näkökulmasta** ja mahdollistaa oikeuksien voimaansaattamisen pienillekin yrityksille. Suomessa pystytään ennakoimaan tulevia markkinamurroksia ja sopeuttamaan toimintaympäristöä niiden mukaisesti kilpailukyvyyn varmistamiseksi.

Suomalainen **IPR-lainsäädäntö on joustavaa**, tukee uusia toimintamalleja ja mukautuu ympäröivän maailman muutokseen nopeasti, ja vanhentunut lainsäädäntö on uudistettu. IPR-järjestelmä kannustaa innovaatioiden luomiseen ja TKI-investointeihin, mutta rajoittaa innovaatioiden hyödyntämistä yhteiskunnassa mahdollisimman vähän. Suomalaista IPR-järjestelmää pidetään legitiiminä ja tehokkaana tapana suojata innovaatioita ja luovan työn tuloksia. **IPR-järjestelmän digitalisoinnissa on varmistettu aineettomien oikeuksien suojan kohteiden ja niiden oikeudenhaltijoiden luotettava tunnistaminen** sekä myös oikeuksien käyttöä koskevien ehtojen tasapuolisuus, läpinäkyvyys ja ajantasaisuus, jolloin automaatioon perustuva lisensointi reaaliaikaisin korvauksin on mahdollista. Myös vaihtoehtoiset avoimet teosten lisensointitavat²³ on huomioitu. IPR-järjestelmän eri intressien välinen tasapaino toteutuu ja tekoälyn käytön vaikutukset on huomioitu.

5.5 Suomi edistää IPR-järjestelmän ja sääntelyn kehittämistä EU:ssa ja kansainvälisesti

Suomi vaikuttaa aktiivisesti ja suunnitelmallisesti EU:ssa ja kansainvälisillä foorumeilla aineettomien oikeuksien ja koko IPR-järjestelmän kehittämiseksi siten, että Suomelle tärkeiden aineettomien oikeuksien suojaa ja täytäntöönpanoa parannetaan kansainvälisesti ja että aineettomien oikeuksien loukkauksiin puututaan asianmukaisesti. Suomi pyrkii vaikuttamaan EU:n tahtoon kehittää strategisia painopisteitään lähemmäksi toisia WIPO-maita ja löytämään uusia yhteisiä intressejä. Suomi osallistuu aktiivisesti globaaliin työhön IPR-järjestelmän digitalisoimiseksi WIPO:ssa ja muissa kansainvälisissä järjestöissä.

²² Käyttäjälähtöisyydellä tarkoitetaan IP-oikeuksien käyttäjän roolin tunnistamista oikeusjärjestelmässä oikeuksien rekisteröinnin tai yhteishallinnon alueella. Käyttäjälähtöisyyttä voi edistää myös legal design-menetelmillä.

²³ Avoimilla lisensointitavoilla tarkoitetaan esim. avoimen lähdekoodin ohjelmistoja tai nk. CC-lisenssejä (Creative Commons), joiden avulla teoksen kohdistuvia oikeuksia voi rajata koskemaan tietyin edellytyksin esim. vain ei-kaukallista toimintaa.

6 Toimenpiteet

Strategian tavoitteiden saavuttamiseksi ehdotetaan 15 toimenpidettä, joista suurin osa tukee useamman kuin yhden osatavoitteen toteutumista. Suomi toimii lisäksi aktiivisesti EU:n digitaalistrategian ja IP-toimintasuunnitelman tavoitteiden toteuttamiseksi.

1) Lisätään pk-yrityksille suunnattua IP-neuvontaa ja tiedonsaantia.

Luodaan helposti lähestyttävä ja yksittäisen yrityksen tarpeet huomioiva Sparraava IPR-kummi -järjestely, jonka avulla tarjotaan räätälöityä IP-neuvontaa pk-yrityksille. Toiminnassa olisi mukana yksityisiä palveluntarjoajia ja sitä koordinoisi esimerkiksi Business Finland. Järjestely voitaisiin toteuttaa esimerkiksi julkisen ja yksityisen sektorin välisellä kumppanuussopimuksella.

Sparraava IPR-kummi -järjestelyllä pyritään vastaamaan pk-yritysten toiveisiin saada lisää tietoa ja neuvontaa yrityksen koko IP-potentiaalin, eli aineettoman omaisuuden tunnistamiseen sekä aineettomien oikeuksien hallinnoimiseen ja hyödyntämiseen. Tavoitteena on, että Sparraava IPR-kummi -järjestelyn toteuttamiseksi tarvittava selvitystyö käynnistetään vuonna 2022.

Vastuuministeriöt: TEM ja OKM

2) Vahvistetaan IPR University Centerin roolia IPR-koulutuksen tarjoajana.

IPR University Centerin (IPRUC) roolia yleisen IPR-koulutuksen ja IPR-asiantuntijoiden täydennyskoulutuksen tarjoajana sekä IPR-tiedon tuottajana ja levittäjänä Suomessa vahvistetaan. Tavoitteena on, että IPRUC tarjoaa jatkossa aiempaa laajemmin koulutusta, tuottaa tutkimustietoa sekä levittää ajankohtaista tietoa aineettomista oikeuksista yritysten, viranomaisten, tuomioistuinten ja koulutussektorin tarpeisiin. IPRUC kohdistaa uutta koulutusta jatkossa myös start up -yrityksille. Se tarjoaa koulutusta korkeakoulujen tutkijoille ja innovaatioyksiköille sekä osallistuu korkeakoulujen IPR-strategioiden ja innovaatioyksiköiden kehittämistyöhön. IPRUC:n koulutus ja tutkimus keskittyvät jatkossa myös yksityisen ja julkisen sektorin toimijoiden tuottamaan dataan aineettomana omaisuutena. Toimenpiteen toteuttaminen edellyttää lisäresursseja päätoimisten IP-asiantuntijan, toimistotyöntekijän ja johtajan palkkaamiseksi IPRUC:iin. Lisäresursointi mahdollistaisi hankerahoituksen hakemisen esimerkiksi EU:lta, mikä hyödyttäisi laajalti Suomen koko IP-kenttää.

Vastuuministeriöt: TEM ja OKM

Muut toimijat: IPR University Center

3) Koulutetaan yrityksiä ymmärtämään yrityksen tuottaman datan mahdollisuudet yrityksen aineettomana omaisuutena ml. IP-oikeuksia koskeva data.

Covid-19-pandemia on kiihdyttänyt uusien teknologioiden käyttöönottoa yrityksissä. Yritysten tarpeet data- ja alustatalouden uusien toimintamuotojen käyttöönotossa on kiireellistä tunnistaa. Yritysten olisi integroitava IPR-strategiaansa myös data yrityksensä aineettoman omaisuuden eränä. Olisi myös tärkeää mahdollistaa datan jakaminen läpinäkyvin ehdoin ml. mydata-valmius.²⁴

Yritysten datataloutta koskevan osaamisen kartoittamisessa ja kouluttamisessa hyödynnetään muun muassa Sitran tarjoamia reilun datatalouden koulutuksia (Datasta kasvua -ohjelma), joiden tuloksena

²⁴ Ks. myös kohta 5.5. Toimenpiteet tekijänoikeusinfrastruktuurin ja datan hyödyntämisen kehittämiseksi.

dataa jaetaan läpinäkyvästi ja reilusti, yhteisin pelisäännöin. Datasta kasvua -ohjelman²⁵ seuraavassa vaiheessa, joka jatkuu vuoteen 2024, tavoitteena on vuosittain tukea satojen pk-yritysten datakyykykyiksi ja liiketoimintamalliosaamista.

Vastuuministeriöt: OKM ja TEM

Muut toimijat: Sitra

4) Lisätään IP-osaamista julkisella sektorilla varmistamalla riittävä koulutustarjonta niin valtion kuin kuntien tasolla ja myös valtionhallinnon sisäisissä IPR-kysymyksissä.

Kaikissa ministeriöissä tulisi tunnistaa IP-oikeuksien merkitys yrityksille ja yhteiskunnassa laajemminkin (ml. valtionhallinnon toiminta). Avoimen tiedon ja tieteen tavoitteiden sekä julkisen ja yksityisen sektorin yhdessä muodostamien innovaatioekosysteemien toimivuuden varmistamiseksi olisi keskeistä, että aineettomia oikeuksia koskevat perusasiat osataan eri ministeriöissä ja osataan myös tunnistaa aineettomien oikeuksien kannalta relevantit kysymykset esimerkiksi julkisissa hankinnoissa. Tavoitteena on, että HAUS Oy:n²⁶ valtionhallinnon henkilöstölle tarkoitettuun koulutustarjontaan sisältyy aineettomien oikeuksien peruskursseja vuodesta 2022 lähtien.

Vastuuministeriö: OKM, TEM ja VNK

Muut toimijat: HAUS Oy

5) Selvitetään mahdollisuuksia perustaa valtionhallintoon ”IPR-tiimi”, jonka tehtävänä olisi

- a. muodostaa tilannekuva siitä, mitä IP-oikeuksia julkishallinnolla tällä hetkellä on sekä tehdä kansainvälistä vertailua;
- b. käydä läpi strategisesti valitut valtion rahoittamat merkittävät hankkeet, jotka tähtäävät esimerkiksi julkishallinnon digitalisoitumiseen, ja ehdottaa toimenpiteitä kyseisten hankkeiden IPR-kysymysten hallinnoimiseksi;
- c. ehdottaa valtion ja kuntien rahoittamien merkittävien hankkeiden IPR-kysymysten tunnistamisen ja hallinnoimisen prosesseja.

Valtionhallinnossa, kunnissa ja julkisomisteisissa yhtiöissä kehitetään merkittäväillä julkisilla investoinneilla muun muassa digitaalisia alusta- ja loppukäyttäjäpalveluita, joiden avulla yhteiskuntamme digitalisaatio etenee. Osa kehitettävästä teknologiasta perustuu innovaatiokumppanuuteen, jolloin myös aineettomasta omaisuudesta sovitaan julkisen hankinnan yhteydessä, osa taas perustuu avoimen lähdekoodin lisenssiin, joka mahdollistaa teknologian laajemman ja vapaamman käyttöönnoton. Hallinnon digitalisoitumiseen investoidaan myös kuntasektorilla. Tässä yhteydessä syntyy uusia innovaatioita erityisesti niissä kunnissa, joilla on edellytyksiä investoida digitalisaatioon ja joita myös valtionhallinto tukee digitalisoitumisessa eli toiminnan muutoksessa teknologiaa täysimääräisesti hyödyntäen. Valtionhallinnossa ei kuitenkaan ole yhtenäistä linjaa siitä, miten tällaisissa hankkeissa syntyvää aineetonta omaisuutta tulisi hallinnoida ja hyödyntää ja miten IP-oikeudet tulisi huomioida esimerkiksi hankintasopimuksissa. Tavoitteena on, että mahdollisimman suuri osa julkisen hallinnon järjestelmähankintojen IP-oikeuksista mahdollistaa kustannuspaineiden hillitsemisen sekä hyvien käytäntöjen jakamisen kustannustehokkaasti koko julkisella sektorilla ja toisaalta uusien innovaatioi-

²⁵ Sitran Datasta kasvua- koulutusohjelma reilun datatalouden perusteista: <https://www.sitra.fi/uutiset/kokeiluohjelma-laajenee-dataan-perustuva-uusi-kasvu-tuodaan-kaikkien-pk-yritysten-ulottuville/>.

²⁶ HAUS Oy on Suomen valtion 100 % omistama yhtiö, jonka omistajaohjausta käyttää valtiovarainministeriö.

den kaupallistamisen kansainvälisesti. Tavoitteena on lisäksi, että julkishallinnon digitalisoitumiseen²⁷ tähtäävissä hankkeissa hyödynnetään mahdollisimman monipuolisesti avoimen lähdekoodin ratkaisuja. Mahdollisesti perustettava IPR-tiimi raportoisi työstään valtioneuvoston digitalisaation ja datatalouden vastuualueen yhteistyöryhmälle (Digitoimisto).

Vastuuministeriöt: VM, TEM, OKM

Muut toimijat: Hansel Oy, KEINO, Digitoimisto, Suomen Kuntaliitto

6) Lisätään valtioneuvoston tasoisten strategioiden ja muiden toimintasuunnitelmien valmistelun ja käsittelyn avoimuutta valtionhallinnon IP-oikeudellisten kysymysten oikea-aikaisen tunnistamisen varmistamiseksi.

IP-oikeuksien koko potentiaalin hyödyntämiseksi on tärkeää kiinnittää huomiota IP-oikeuksiin osana muita relevantteja kansallisia strategioita, kuten teollisuus- ja innovaatiostrategioita, yrittäjyysstrategiaa ja kulttuuripolitiikan strategiaa, sekä EU:n IP-toimintasuunnitelmaa, ja erityisesti niiden täytäntöönpanossa. Tavoitteena on, että IP-oikeuksia ei ymmärretä yksinomaan juridisinä kysymyksinä, vaan laajemmin elinkeinotoimintaan ja yhteiskuntaan vaikuttavina kysymyksinä. Innovaatioiden tulee olla yritysten hyödynnettävissä. Toisaalta 2020-luvun strategioissa on tarpeen tunnistaa IP-oikeuksien merkitys ja vaikutus kansalaisyhteiskuntaan laajemmin.

Avoimen datan direktiivillä (2019/1024) pyritään turvaamaan julkisen sektorin korkean lisäarvon data-aineistojen saatavuutta yritysmaailman käyttöön sekä kaupallisiin että muihin tarkoituksiin. EU:n datanhallintosäädösehdotus (DGA) edellyttää puolestaan julkiselta sektorilta toimia, joilla varmistetaan, että IP-oikeuksia kunnioitetaan. Siksi on tärkeää tunnistaa ajoissa julkisen sektorin tarpeet IP-oikeuksiin ja niiden hallinnointiin liittyen. Tavoitteena on mahdollisimman laaja avoimen lähdekoodin ja avoimien rajapintojen käyttäminen. Avoimen lähdekoodin käyttö ja julkishallinnon tuottaman tai hankkiman datan avoin sovellettavuus ovat osa hallinnon läpinäkyvyyttä ja auttavat kansalaisia varmistamaan, että dataa käytetään oikein ja tietojen käsittely on luotettavaa.

Vastuuministeriöt: TEM, OKM ja VNK

Muut toimijat: Digitoimisto

7) Tuetaan TKI-tiekartan mukaisia toimenpiteitä, joilla edistetään sekä avoimessa että sopimustutkimuksessa syntyvien tutkimustulosten jatkojalostamista ja kaupallistamista, ja varmistetaan, että aineettomiin oikeuksiin liittyvät kysymykset tulevat laajasti huomioituiksi.

Huhtikuussa 2020 julkaistussa kansallisen tutkimuksen, kehittämisen ja innovaatioiden tiekartassa ("TKI-tiekartta") on tunnistettu useita toimenpiteitä, joilla edistetään tutkimustulosten jatkojalostamista ja hyödyntämistä ja jotka näin ollen tukevat myös IPR-strategian tavoitteiden saavuttamista. TKI-tiekartan mukaisesti TEM ja OKM selvittävät yhteistyössä ministeriöiden, tutkimusorganisaatioiden, rahoittajien ja elinkeinoelämän kanssa tutkimustulosten jatkojalostamista ja hyödyntämistä tukevan kansallisen verkostomaisen toimintamallin tarvetta. Toimintamallilla vahvistettaisiin innovaatio-, kaupallistamis- ja IPR-osaamista sekä nopeutetaan tutkimustulosten siirtymistä yhteiskunnan hyödyksi (TKI-tiekartan toimenpide 19.2.).

²⁷ Valtiovarainministeriö on 25.2.2020 asettanut digitalisaation edistämisen ohjelman (VN/714/2020), jonka toteuttamisen myötä julkiset palvelut ovat kansalaisten ja yritysten saatavilla digitaalisesti vuoteen 2023 mennessä. Ohjelmaan sisältyy hallitusohjelmasta myös digitaalisten julkisten palveluiden esteettömyyden parantaminen ja riittävien palveluiden käytön tukipalveluiden turvaaminen kansalaisten yhdenvertaisuuden varmistamiseksi.

TKI-tiekartan toimenpiteiden toteuttamisessa on tärkeää huomioida IPR-osaamisen vahvistamisen lisäksi myös muut aineettomien oikeuksien hyödyntämiseen tutkimusorganisaatioissa liittyvät haasteet, kuten sopimustutkimuksessa syntyvien IP-oikeuksien siirtoon liittyvät vaihtelevat käytännöt eri korkeakoulujen välillä sekä tutkijoiden vähäinen tietoisuus tutkimusorganisaatioiden sisäisistä IPR-prosesseista. Informaatio-ohjauksen keinoin tuetaan korkeakoulujen IPR-strategioiden ja sopimustutkimuksessa syntyvien oikeuksien siirron periaatteiden kehittämistä ja yhdenmukaistamista siten, että ne tukevat korkeakoulukeksintöjen mahdollisimman sujuvaa kaupallista hyödyntämistä. Lisäksi on tärkeää varmistaa, että selvitystyön tuloksia ja johtopäätöksiä noudatetaan temaattisia painopisteitä laajemmin ja että työtä viedään konkreettisesti eteenpäin.

Vastuuministeriöt: TEM ja OKM

8) *Kehitetään aineettomien oikeuksien arvon määrittelyyn liittyvän tiedon tilastointia ja parannetaan olemassa olevien aineistojen saatavuutta ja käytettävyyttä.*

Taloustieteellisen tutkimuksen perusteella IP-oikeudet vaikuttavat innovaatio- ja luovaan toimintaan, niiden tuotosten käyttämiseen, yritysten ja toimialojen rakenteisiin, ja tuottavuuskasvuun. Aineettomien oikeuksien arvon määrittelyyn liittyy kuitenkin useita tilastollisia haasteita ja kehityskohteita. IP-oikeuksien yhteiskunnallisen merkityksen ymmärtämiseksi on olennaista kehittää niihin liittyvän tiedon tilastointia sekä parantaa olemassa olevien kansallisten ja eurooppalaisten²⁸ tietoaineistojen saatavuutta ja käytettävyyttä. Tavoitteena on, että toimenpiteen toteutusta koskeva selvitystyö aloitetaan viimeistään vuonna 2023.

Vastuuministeriöt: TEM, OKM ja UM
Muut tahot: Tilastokeskus, PRH, Cupore

9) *Toteutetaan patenttilainsäädännön kokonaisuudistus.*

Voimassa oleva patenttilaki on vanhentunut eikä se ole enää linjassa yleislakien, kuten hallintolain ja tietosuojasääntelyn, kanssa. Perustuslain kannalta voimassa olevassa patenttilaissa käytetään paikoitellen väärää säädöstasoa, mikä aiheuttaa virastoissa ja elinkeinoelämän toimijoissa tulkintaepävarmuutta. Lisäksi lainsäädäntöä tulee uudistaa sähköisten palvelujen kehittämisen mahdollistamiseksi. Patenttilain ja -asetuksen uudistamisen yhteydessä toteutetaan patenti- ja rekisterihallitusta koskevan lain tarpeelliset muutokset sekä arvioidaan tarvetta tehdä muutoksia myös muihin keksintöjen suojaamista koskeviin lakeihin, kuten hyödyllisyysmallilakiin, korkeakoulukeksintölakiin ja maanpuolustukselle merkityksellisistä keksinnöistä annettuun lakiin.

Lainsäädännön valmistelussa kiinnitetään huomiota innovaatiokannustimien luonnin ja innovaatioiden hyödyntämisen mahdollisimman pienen rajoittamisen väliseen tasapainoon sekä arvioidaan sääntelyn vaikutuksia kilpailuun ja markkinoiden toimintaan. Tavoitteena on, että patenttilainsäädännön kokonaisuudistusta valmistelevalle komitealle tai työryhmälle asetetaan keväällä 2022.

Vastuuministeriöt: TEM ja OKM
Muut toimijat: PRH

²⁸ EU:n näkökulmasta EPO ja EUIPO ovat keränneet myös Suomen osalta tietoa IP-oikeuksien kansantaloudellisesta merkityksestä.

10) Strategiakaudella varmistetaan patenttilainsäädännön lisäksi myös muun IPR-lainsäädännön, kuten sopimatonta menettelyä elinkeinotoiminnassa koskevan lain, joustavuus ja ajantasaisuus sekä tarkastellaan aineettomien oikeuksien täytäntöönpanon varmistamisen toimivuutta viimeaikaisen EU-tason kehityksen valossa.

Vastuuministeriöt: TEM ja OKM

11) Parannetaan oikeuksien saatavuutta kiinnittäen erityisesti huomiota markkinaoikeuden maksujärjestelmään ja sen kohtuullistamiseen.

Markkinaoikeuden oikeudenkäyntimaksut ovat korkeita suhteessa vastaaviin maksuihin yleisissä ja hallintotuomioistuimissa sekä vastaaviin maksuihin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa. Oikeudenkäyntimaksuja korotettiin vuonna 2016 voimaan tulleella tuomioistuinmaksulailla (1455/2015). Maksujärjestelmän muutosten tavoitteena oli parantaa tuomioistuinten rahoitustilannetta ja tehostaa maksujen ohjausvaikutusta. Lakia säädettäessä eduskunnan lakivaliokunta edellytti, että lakiuudistuksen vaikutuksia oikeuden saatavuuteen seurataan ja että on aiheellista kiinnittää erityistä huomiota pk-yritysten asemaan (LaVM 2/2015).

Vastuuministeriö: OM

12) Lisätään kannustimia ja investointeja tekijänoikeustiedon tehokkaan hallinnoinnin edellyttämien datan jakamisen mahdollistavien rajapintojen rakentamiseen.

13) Uudistetaan luovien alojen elinkeinorakennetta investoimalla kaikkien toimialojen tekijänoikeustietoja koskeviin koulutusohjelmiin, jotka mahdollistavat datavetoisten uusien teknologioiden käyttöönoton luovilla aloilla.

Tekijänoikeuden infrastruktuurin kehittäminen on EU:n digitaalistrategian kannalta läpileikkaavan merkittävä asia. Datatalouden hyödyt, kuten reaaliaikaiset korvaukset ja digitaaliset lompakot realisoituvat luovilla ja innovatiivisilla aloilla vain, mikäli tiedon ja datan luotettavuuden mahdollistaviin hajautetuille järjestelmille²⁹ sopiviin formaatteihin, standardeihin sekä datanjakamisen mahdollistaviin ohjelmointirajapintoihin (API)³⁰ investoidaan. Näiden avulla luovan talouden toimijoiden tarpeita palvelevia alustoja ja a voimia ekosysteemejä, ja niitä koskevia käytäntöjä ja verkostoja alkaa syntyä.

Digitaalisessa ympäristössä oikeudenhaltijoille ja suojankohteille on voitava varmistaa identiteetit³¹ ja laadukas metadata oikeuksien syntymisestä lähtien. Oikeuksien rekisteröinnin puuttuessa, oikeuksien kuvauskielet³² ovat keino sopia miten eri merkitykset kuvataan teoksen tai muun suojankohteen

²⁹ Hajautetut järjestelmät (distributed systems) koostuvat itsenäisistä, keskenään kommunikoivista osista kuten hajautetut tietokannat, kuten lohkoketjuteknologiat ja pilvipalvelut.

³⁰ Ohjelmointirajapinta (engl. Application programming interface, API) on määritelmä, jonka mukaan eri ohjelmat voivat tehdä pyyntöjä ja vaihtaa tietoja eli keskustella keskenään. APIit ovat alustatalouden peruselementti. Niiden avulla voidaan parantaa yrityksen sisäisiä prosesseja ja tiedonkulkua, luoda uusia palveluja ja saavuttaa kilpailuetua.

³¹ Identiteettejä ovat mm. pysyvä tunniste (persistent identifier), jolla voidaan tunnistaa teos tai muu suojankohde (ISWC, DOI jne.) tai oikeudenhaltija (ISNI, IPI jne.) Nämä vastaavat digitaalista henkilöllisyyttä (self sovereign identity) on välttämätön osa datataloutta ja toimivaa digitaalista ympäristöä.

³² Esimerkkejä oikeuksien kuvauskielistä on e.g. ONIX, RightsML, PLUS. Viime vuosikymmenenä EU:n komissio on rahoittanut yhteisten kuvauskielten kehittämiprojekteja (RDI-project jne.). Syksyllä 2021 julkaistavassa tekijänoikeusdatatutkimuksessa perehdytään aiempien projektien epäonnistumisen syihin ja opetuksiin (lessons learned).

metadataan. Kun yhteinen kieli on käytössä, on mahdollista käyttää eri lähteistä saatavaa tietoa hajautetusti lohkoketjujen muodostamiseksi, joilla luottamusta datan oikeellisuuteen lisätään. Infrastruktuurin tulisi kattaa myös oikeuksien siirrot eri tilanteissa, kuten konkurssissa tai perinnönjaossa, ja oikeuksien voimassaolon päättymispäivät, jotka kaikki ovat osa oikeuksien haltijoiden keskeisiä tietoja ja taitoja. Voimassaolevien oikeuksien hallinnointi digitaalisessa ympäristössä edellyttää erityistä panostusta osaamiseen. On mahdollista, että osaamisen tasoja voidaan jatkossa myös sertifioida. Tekijänoikeuden infrastruktuurin kehittäminen edellyttää määrätietoista osallistumista kansallisen, ja EU- sekä KV-tason datainfrastruktuurikehitykseen (IDSA, GAIA-X jne.). Kansallisen tason toimenpiteet tukevat EU:n tasoisia ja globaaleja toimenpiteitä kohti yhteisiä data-avaruuksia (tekoäly, laadukas ja ajantasainen metadata).

Datan hyödyntämisen edistämiseksi yritysten IPR-strategioissa olisi luotava datan uudelleenkäyttöön liittyvät käytäntösäännöt (sääntökirjat), joissa yrityksen data-aineistot ja käyttöehdot kuvataan ja joissa selvennetään myös mitä pakottavia lakiin tai sopimuksellisiin sitoumuksiin liittyviä rajoitteita kunkin data-aineiston käyttöön voi liittyä. Osaltaan tämä edellyttää myös julkisten rekistereiden avaamista datan uudelleenkäytölle. Yritysten datatalouden ja reaaliaikatalouden mahdollistaman ekosysteemin ja sen toiminnan taustalla olevan datainfrastruktuuri rakentamista on tärkeää tukea. Yhteistyötä edellyttää mm. yhteen toimivien pysyvien identiteettien käyttöönotto yrityksissä.

Tavoitteena on, että toimenpiteet 12 ja 13 toteutetaan vuosina 2022-2024, alkaen viimeistään keväällä 2022 hyödyntäen kansallisen kestävän kasvun ohjelman mukaisia investointeja ja muita EU-rahoitusohjelmia.

Vastuuministeriö: OKM

14) Toteutetaan kaupanesteselvitys, jonka pohjalta laaditaan toimenpideohjelma sopivin keinoin IPR-väärinkäytöksiin puuttumisesta relevanteilla markkinoilla, myös EU:n IP-toimintasuunnitelman tavoitteita tukien.

Ulkoministeriö toteuttaa määrävälein niin sanotun kaupanesteselvityksen suomalaisyritysten kohtaamista ongelmista kolmansien maiden markkinoilla. Tässä yrityksille suunnatussa kyselyssä voidaan korostaa kansainvälistä liiketoimintaa hankaloittavia ongelmia ja esteitä, jotka liittyvät IPR-kysymyksiin, sekä pohtia vastausten perusteella yhteisymmärryksessä yritysten kanssa tarpeellisia maa-kohtaisia toimenpiteitä. Näitä voivat olla edustuston arvovaltapalvelut, pääkaupungin viranomaistason yhteydenotot, toiminta EU:n kautta asemapaikalla, tai riitojen vieminen eteenpäin komission kautta joko WTO:ssa tai mahdollisen kahdenvälisen kauppasopimuksen puitteissa. IPR-ongelmien ratkaisua pidettäisiin esillä myös osana edustustojen työtä. Soveltuvien osin hyödynnetään EU:n IP-toimintasuunnitelmaa ja sen toteuttamiseksi tehtyjä toimenpiteitä.

Selvitystyössä arvioidaan yritysten ilmoittamat esteet ja määritetään yhteistyössä yritysten kanssa tarkoituksenmukaiset keinot keskeisten ongelmien ratkaisemiseksi, mukaan lukien kahdenväliset kontaktit Suomen viranomaisten ja EU:n kautta, kahdenväliset ja monenkeskiset neuvottelut sekä riitojenratkaisu. Tavoitteena on, että selvitystyö käynnistetään alkuvuonna 2022.

Vastuuministeriö: UM

15) *Muodostetaan tilannekuva Suomeen kohdistuvien ulkomaisten investointien vaikutuksesta kriittiseen aineettomaan omaisuuteen ja suunnitellaan politiikkatoimia sen pohjalta.*

Investoinnit (ml. ulkomaiset investoinnit) ovat välttämättömiä talouskasvun ja tuotannollisen toiminnan ylläpitämisessä ja edistämässä, ja suurin osa maailman maista pyrkii houkuttelemaan sijoituksia alueelleen. Suomi on suhtautunut lähtökohtaisesti avoimen myönteisesti ulkomaisiin investointeihin. Sijoituksiin ja yritysostoihin liittyy kuitenkin myös kansalliseen ja kansainväliseen turvallisuuteen kytkeytyviä riskejä. Niitä voi syntyä yksityisten tai valtiollisten yrityskauppojen seurauksena. Kaupallisten tavoitteiden ohella sijoituksilla voi olla peitellympiä motiiveja. On esitetty mm. huolia siitä, että kolmansien maiden yritysostojen seurauksena ulkomaiseen omistukseen voisi siirtyä strategisen tai kriittisen teknologian ohella kansallista aineetonta omaisuutta ja IP-oikeuksia, mikä pitemmällä aikavälillä rapauttaisi kotimaista innovaatiotoimintaa.

Kansallisen tason tilannekuva Suomeen kohdistuvien ulkomaisten investointien vaikutuksesta kriittiseen aineettomaan omaisuuteen muodostetaan yhteistyössä relevanttien sidosryhmien kanssa, jotta kyetään löytämään tarvittavia politiikkatoimia mahdolliseen ei-toivottuun kehitykseen puuttumiseksi. Tavoitteena on, että tilannekuvaa varten tarvittava tutkimustyö (VN TEAS -hanke) käynnistetään keväällä 2022.

Vastuuministeriöt: UM, TEM ja OKM

7 Strategian täytäntöönpanon seuranta ja resursointi

Periaatepäätöksen toimenpiteet toteutetaan valtion budjettiraamien sekä olemassa olevien määrärahojen puitteissa. Määrärahalisäyksiä tai muita budjettivaikutuksia vaativista toimenpiteistä päätetään erikseen valtiontalouden kehyksissä ja vuosittaisissa valtion talousarviomenettelyissä.

Toimenpiteiden toteuttamista tukisivat ministeriöiden henkilöresurssien lisääminen siten, että TEM:in henkilöresurssija lisätään vähintään kahdella henkilöllä ja OKM:n henkilöresurssija lisätään vähintään yhdellä henkilöllä strategiakauden aikana.

Aineettomien oikeuksien strategian täytäntöönpanoa ohjaa ja koordinoi (perustettava) virkamiesohjausryhmä, joka raportoi puolivuositain hallituksen osaamisen, sivistyksen ja innovaatioiden ministerityöryhmälle. Strategian toimenpiteiden toteuttamisen kannalta keskeiset sidosryhmät kytetään tiiviisti mukaan ohjausryhmän työhön ja strategian täytäntöönpanoon.